

ללי ציפי מיכאלי

במרכז העיר

יום נמרד בצבעים מתחלפים
 משוך הרגש על הגוף הלח המתקלף
 דם נזף מהעור הדק ילדים פוחדים להתקרב לצבע הפתוח
 אני ממשיכה לרקוד כנגד הנהימות
 ברקע
 מבטים מבהירים זכרון
 קנאני התחושה נאגרים בצדי הגפנים מתניעים את פיות הרגלים
 את שולי הפה
 להפתח אני שומעת מאינמקום אני שומעת חבוקה בידי מפילה את עצמי
 ככה לא ארצה ככה לא ארצה ככה לא ארצה להשאיר להשבר לנצח
 אחמק מסאב ומעוד סאב ומעוד טקסט אפל
 להנפיש את עצמי
 להרגיע
 כרי משוך להשקיט את הרעש הצורב
 להשליט
 שפיות על סף דמעה
 בנחירים רועדים
 נזילת הרימל על כריות שקועות שהשחירו כמו כהנת עצורת מבט על
 תבונה שמצמיחה נוצות
 ככה עם הרגע הרב ממדי
 ככה עם האור
 הולכים ועוזבים את המרד על הכביש

שמיניקה אב וקן בבית סוהר. ואז גם הבנתי שהתסריטים הראשונים שכתבתי בשבילך לא נוצרו בחלל ריק אלא נבעו ממהו עמוק ורחב יותר... המצאתי משהו שכבר המציאו אלפיים שנה לפני. אני שבאתי לישראל מעיירה קטנה באפריקה, התחברתי למשהו שהתגלגל בכל אירופה" (עמ' 333).

טריגנו רואה עצמו עכשיו נציג התרבות האירופית הגדולה שמוזס, ברוב בורותו, רמס וערער בכך את ביטחוננו העצמי. מוזס מתוודה כי אף שביתו מלא ספרים וכי למד היסטוריה באוניברסיטה, לא שמע מימיו על "החסד הרומי". טריגנו מבטל את השכלתו השטחית מעיקרה. "לימודים שלא הקנו לך עומק היסטורי, הוא אומר לו, אבל עכשיו אתה יכול לתפוס את שורש הכעס שלי".

דומה שמבחינה רעיונית זהו שיאו של הרומן. טריגנו המזרחי הוא איש התרבות האמיתית, ואילו מוזס האשכנזי איננו אלא זעיר-בורגני בור ורדוד. תגובתו של מוזס מאכזבת ספרותית ומהותית. יש, כמובן, הרבה אמת במה שטריגנו אומר, אבל יש גם אמת (מוכרחה להיות, אחרת אין זה רומן ראוי לשמו) בצד שכנגד, אלא שמוזס אינו מתמודד כלל עם טריגנו ורק מתנצל בפניו. טריגנו מותח ביקורת נוקבת, כאמור, במידה רבה של צדק, אבל מצער לראות שאין כאן שני צדדים אמיתיים לוויכוח, וכי ותשובתו של מוזס היא לא רק אפולוגטית, אלא גם פתטית: "אני מבין עכשיו היטב מה עוללתי לך. לכן באתי אליך הערב בתור חוזר בתשובה" (עמ' 333).

טריגנו אינו מסתפק בהתנצלות ותובע ממוזס מעשה. "תשובה היא ביטוי חלול אם לא מתלווה אליו מעשה של כפרה", הוא אומר. לשאלתו של מוזס "איוו כפרה?" הוא משיב: "כפרה פשוטה, ממשית... תשחור בפועל את הסצנה האבודה... תשחור בשבילי את החסד הרומי... אתה עצמך תהיה בתמונה, כבול וחצי עירום, כורע על ברכיך, לפני אישה צעירה שתיניק אותך" (עמ' 334).

מוזס מקבל ומסכים ובכך מסתיים הפרק השמיני. הפרק התשיעי והאחרון "החסד הרומי", מוקדש לשחזור הגרוטסקי והמבזה של סצנת ההנקה. שני הניסיונות הראשונים - פעם עם אשה מוסלמית ופעם עם אשה מסוממת - נכשלים, ורק בפעם השלישית, עם כפרייה ספרדית, זה מצליח.

.7

אני מודה ומתוודה כי "התשובה" וה"כפרה" של מוזס ברומן הזה אינן מובנות לי. התמורה של טריגנו בנסותו להשפיע על רות שתבצע את בדיקות הדם שלה כדי שאז יוכל, אולי, סוף סוף להתחתן איתה, נראית כתירוף קלוש. לעומת זאת ההאשמות שמטיח בו טריגנו ושמוזס אינו מתנער מהן, הן חמורות וגורפות: סרטיו המאוחרים (כלומר, הרומנים של יהושע) הם רדודים ושטחיים; סרטיו המוקדמים (כלומר, סיפוריו הקצרים) הם בלבד מקוריים ובעלי ערך; אופקיו החברתיים צרים וזעיר בורגניים; רגשותיו סינתטיים ונעדרי עומק, השכלתו קרתנית וחסרת ערך; וכן הלאה, ביטול גמור (ובלתי מוצדק) של חייו ופועלו.

לדעתי אין לכך הסבר אלא ב"חטא המוסרי" שהרומן כופה על מוזס ושנובע ממעשה הביטול של אותה סצנת סיום קטנה בתסריט של טריגנו. אבל האם אומנם כה איום הוא המעשה? האם אומנם הוא תובע ביטול של כל מפעל חייו של מוזס עצמו? ומה יהיה לאחר מעשה הכפרה הרה-האסון? האם יחזור מוזס לסרטיו המוקדמים (קרי: סיפוריו הקצרים)? האם יפסיק לביים סרטי עלילה (קרי: לכתוב רומנים)? האם יעקור ליישוב ספר כדי לעסוק בפעילות קהילתית?

דומני שהספר נקלע בסופו למבוי סתום. מה שמקומם יותר מכל זה ההיגיון המוליך את הגיבור שמוטל בו דופי מוסרי כלשהו אל עברי פי פחת. במסה "כוחה הנורא של אשמה קטנה" מנתח יהושע את התנהגותו של וולצ'אנינוב כלפי פאבל פאבלוביטש ברומן *הבעל הנצחי* מאת דוסטויבסקי. לווצ'אנינוב היתה פרשת אהבים עם אשתו של פאבל פאבלוביטש ("אשה שהיתה מחליפה מאהבים בזה אחר זה") וכבר הוא מרגיש עצמו לכוד ללא מוצא. כותב על כך יהושע: "וולצ'אנינוב כבר מארגן עצמו להיות אשם כלפי פאבל פאבלוביטש... מכאן ואילך בכוח האשמה הקטנה והמסוימת הזאת, הוא ילך ויסתבך עד לאובדן גמור" (עמ' 114).

וכלום לא זה מה שקורה ברומן *חסד ספרדי* למוזס כלפי טריגנו בשל אותה סצנה קטנה שביטל בתסריטו? תחושת אשמה נוראה שבעטיה הוא מתנצל וחוזר בתשובה. וטריגנו (שלא כפאבל פאבלוביטש) גם מקבל את ההתנצלות וגם כופה על מוזס מעשה של כפרה. יש מי שיראה בכך היטהרות מוסרית, בעיני זו היטהרות המובילה לדרך ללא מוצא. וכיצד, בעצם, רואה זאת יהושע?